

УДК 340.1

*Олександр Володимирович Хоменко,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України*

ДЕФІНІТИВНИЙ АПАРАТ ПРАВА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми. Мабуть, беззаперечним слід визнати, що понятійно-термінологічний та дефінітивний апарат будь-якої науки або галузі суспільного життя слугує найважливішою методологічною засадою отримання нового знання, а його розробка і вивчення являють собою спеціальні задачі наукового пошуку. При цьому особливої значущості набувають різноманітні питання, пов'язані з відповідними чинниками, які справляють істотний вплив на формування як самих понять у відповідній галузі, так і особливостей їх конкретного розуміння, вираженого у їх змісті за допомогою дефініцій.

Будь-яке явище, що досліджується юридичною наукою, займає відповідне місце в системі наукового знання у вигляді поняття, зміст якого розкривається за допомогою дефініції, що включає в себе певну кількість його необхідних істотних ознак. Вивчаючи понятійно-термінологічний, а отже, дефінітивний апарат юриспруденції, ми маємо можливість значно глибше осягнути зміст того знання, що міститься в ньому. При цьому слід звернути увагу, що дефінітивний апарат права, так само як і юридична наука і практика в цілому, історично розвиваються в межах визначених соціокультурних та природних контекстів або параметрів, зазнаючи на собі вплив значного масиву відповідних чинників, що так чи інакше детермінують особливості його становлення та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якщо звернутися до сучасного наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених, то можна пересвідчитися, що проблематика формування дефінітивного апарату права частково досліджувалася окремими вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких: В. Бачинін, Р. Давид, М. Козюбра, В. Нерсисянц, Н. Оніщенко, М. Панов, Н. Пархоменко, О. Петришин, Т. Подорожна, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, О. Ющик тощо. Втім, реалії сьогодення переконливо доводять необхідність здійснення системного осмислення основних чинників формування дефінітивного апарату права, зокрема, з метою підвищення ефективності застосування правових дефініцій у юридичній практиці.

Мета статті. Метою цієї статті є загальнотеоретичне осмислення методологічної та соціальної складової процесу формування дефінітивного апарату права, його об'єктивної та суб'єктивної основи, а також тих чинників, що справляють відповідний вплив на цей процес.

Основні результати дослідження. З огляду на поставлену мету, спробуємо передусім розкрити зміст категорії «дефінітивний апарат права», без з'ясування якого навряд чи можна правильно зрозуміти фактори, що його формують. У зазначеному контексті потрібно відзначити, що вказана категорія, на жаль, не знайшла свого належного доктринального осмислення, хоча проблематиці формування та розвитку понятійно-категоріального апарату юриспруденції вітчизняними та зарубіжними вченими приділяється значно більше уваги.

Зокрема, М. Панов зазначає, що «доктринальні та легальні правові поняття у своєму сполученні та єдності утворюють понятійний апарат правової науки. Причому трансформація доктринальних понять у легальні завжди свідчить про перехід наукових правових знань у позитивне русло». Відтак, на думку вченого, між доктринальними та легальними правовими поняттями існує органічна взаємозалежність, яка полягає у тому, що удосконалення одних правових понять призводить до покращення інших. При цьому понятійний апарат юриспруденції вчений визначає як систему категорій, понять та дефініцій, які використовуються в юридичній науці і практиці та є інструментом пізнання тих чи інших правових явищ, а також засобом формування текстів нормативно-правових актів [1, с. 57].

Окремі зарубіжні науковці під понятійним апаратом права розуміють сукупність засобів, які відображають предмети і явища правової дійсності, а також способи передання правової ін-

формації. При цьому такими засобами виступають самі поняття (категорії, терміни), а способами – їх дефініції або визначення [2, с. 71-72]. З цього, зокрема, випливає, що дефінітивний апарат права – це своєрідна інформаційна система, яка призначена для передання правової інформації шляхом роз'яснення або розкриття змісту правових понять, категорій, термінів; це не механічна сукупність дефініцій, а їх структурно впорядкована єдність, що передбачає їхню взаємозалежність та відповідну ієрархічність, за допомогою якої впорядковується взаємодія між вищими та нижчими рівнями правових дефініцій.

Таким чином, дефінітивний апарат права – це система визначень категорій і понять юриспруденції, за допомогою яких останні набувають конкретного змісту в межах правової теорії або практики. Іншими словами, дефінітивний апарат права – це необхідний інструмент або засіб пізнання та розуміння відповідних правових понять і категорій, забезпечення їх визначеності.

Потрібно відзначити, що процес формування правових дефініцій передбачає необхідність використання різноманітних методологічних прийомів, пошук відповідної інформації, висунення гіпотез, теорій тощо. Дефінітивний апарат права розвивається у зв'язку зі зміною як самого права, так і низки чинників, які до певної міри справляють вплив на процес формування понять та їх дефініцій у правовій системі. Серед таких чинників можна назвати: 1) історичний, який передбачає, що у праві в цілому та у правових дефініціях зокрема відображаються особливості певного історичного періоду або епохи; 2) ідеологічний, який полягає у тому, що у правових дефініціях прямо або опосередковано закріплюються основні ідеї та положення пануючої в суспільстві ідеології; 3) прагматичний, який проявляється у тому, що у правових дефініціях міститься елемент суб'єктивності їх авторів; 4) природно-мовний, який передбачає, що утворення нових правових понять та дефініцій відбувається з урахуванням літературно-мовних правил, що включають в себе, серед іншого, відповідні вимоги до словотворення, граматичні норми тощо; 5) економічний, який проявляється у тому, що зміст правових понять, виражених за допомогою дефініцій, багато в чому обумовлюється пануючою у суспільстві системою матеріально-виробничих відносин; 6) біологічний, який полягає у тому, що зміст правових дефініцій узгоджується з природним буттям людей та детермінується необхідністю забезпечення нормальних умов їх соціально-природного співіснування; 7) науково-технічний, який передбачає насамперед вплив технологічного прогресу на формування та розвиток правових дефініцій [3, с. 445].

У сучасній науковій літературі висловлюється думка, що формування правових понять і категорій не відрізняється в цілому від загальної та універсальної процедури формування понятійного апарату в інших сферах наукового знання, яка полягає насамперед в абстрагуванні від несуттєвих та нетипових рис і властивостей відповідних соціальних явищ. У такий спосіб формування правових понять і категорій передбачає виявлення і фіксування закономірностей їх розвитку та встановлення їх найістотніших ознак, за якими можна відрізнити одні термінопоняття від інших. В межах цієї процедури завжди має місце використання різноманітних пізнавальних прийомів і підходів, висунення наукових гіпотез та ідей, розробка наукових теорій і концепцій тощо (наприклад, діалектичний підхід, метод порівняння, аналогії, синтезу та ін.) [1, с. 51].

Справді, слід погодитися, що формування понятійно-категоріального, так само як і дефінітивного апарату будь-якої галузі знань, завжди має визначений методологічний аспект, який забезпечує його логіко-гносеологічну обґрунтованість та проявляється у використанні різноманітних підходів і методів осмислення відповідних явищ соціальної дійсності. Адже очевидним слід визнати, що поява нових методологічних підходів та прийомів осмислення державно-правових явищ, а також обумовлений цим фактом розвиток як теорії держави і права, так і юридичної науки загалом, щонайменше призводить до кількісного збільшення правових дефініцій. Водночас, на нашу думку, методологічний аспект формування понять та їх дефініцій не можна вважати чинником, що самостійно, тобто поза контекстом впливу на цей процес інших соціальних чинників, детермінує їх появу, оскільки використання відповідних методологічних засобів є необхідною складовою забезпечення їх істинності, обґрунтованості, вираженості тощо. Іншими словами, методологічний аспект формування дефінітивного апарату права – це насамперед спосіб або засіб надання йому логіко-гносеологічної переконливості та аргументованості. При цьому потрібно визнати, що даний аспект, безумовно, є необхідною та однією з найважливіших складових виникнення відповідних понять та формулювання їх дефініцій, оскільки їх формування передбачає здійснення наукового аналізу, оцінку оточуючої соціальної дійсності, розробку доктринальних поглядів та концепцій щодо перспективних напрямів правового регулювання в цілому.

Як зазначається у юридичній літературі, «методологія наукового пізнання відіграє значну роль у сприйнятті нових змін реальної соціальної дійсності, у тому числі у сфері державно-юридичних відносин в Україні. Методологія пізнання і перетворення сучасного українського права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, надає нам новий погляд на розуміння даного явища, його реальної сутності. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії права та юридичної практики, у тому числі їх трансформації й удосконаленню» [4, с. 42].

З огляду на це вважаємо, що на формування дефінітивного апарату права безпосередньо впливають передусім не відповідні методологічні підходи, а визначена кількість соціальних чинників або фактів, які мають свою специфіку залежно від особливостей тієї чи іншої галузі знань. У зв'язку з цим, чинники детермінації формування дефінітивного апарату права потрібно шукати насамперед у тих явищах і процесах, що безпосередньо впливають на той чи інший зміст правових понять і категорій і з якими пов'язана, з одного боку, їх більша або менша статичність в межах конкретних темпорально-просторових вимірів, а з іншого – їх змістовне різноманіття, що може проявлятися навіть на рівні найважливіших правових понять (наприклад, держава, право, юридична відповідальність тощо).

У зазначеному контексті у науковій літературі справедливо відзначається, що «будь-яка наукова категорія відображає об'єктивну дійсність. В її змісті фіксується рівень знання про цю дійсність і саме у зв'язку із цим вона являє собою вузловий пункт подальшого практичного і теоретичного пізнання» [5, с. 148]. Зокрема, потрібно констатувати, що технічний прогрес сприяв виникненню нових понять та їх дефініцій, які вже набули широкого використання у системі законодавства сучасних демократичних держав (наприклад, електронний документ, електронний цифровий підпис, електронний квиток, електронний розрахунковий документ тощо). Так само і розвиток інших сфер та галузей суспільного життя, зокрема, медицини, бізнес-відносин, освіти тощо, обумовлює необхідність розробки правових дефініцій відповідних понять та їх закріплення у законодавстві з метою забезпечення більшої ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Крім цього, не можна не враховувати також і суб'єктивний аспект при формулюванні тих чи інших правових дефініцій, основу якого складає своєрідність світогляду кожної особистості, у тому числі кожного вченого. Адже зміст тих чи інших понять і категорій, виражений в їх дефініціях, по-різному сприймається та визначається відповідними суб'єктами, що обумовлюється насамперед їх індивідуальними особливостями, які включають в себе, зокрема, особисті переконання, ідеали, ціннісні орієнтації тощо. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що формування дефінітивного апарату права детермінується одночасно певною кількістю об'єктивних та суб'єктивних чинників, які визначають його специфіку та шляхи і перспективи подальшого розвитку. Очевидним слід визнати, що дефінітивний апарат права не виникає і не розвивається сам по собі, а безпосередньо взаємопов'язаний з певними параметрами багатоманітної соціальної дійсності, які мають об'єктивно-суб'єктивний характер.

Таким чином, спробуємо з'ясувати, які саме чинники справляють найбільший вплив на формування дефінітивного апарату права. У зв'язку з цим насамперед зазначимо, що у правових дефініціях відображаються як соціальні, так і, власне, правові аспекти. За словами В. Плавича, «право є явищем, яке динамічно розвивається під впливом соціальних, політичних, ідеологічних та інших чинників відповідно до рівня соціально-економічних відносин і потреб суспільного розвитку. Взаємодія цих чинників створює основу формування права. Право їх не лише уособлює, а й відображає» [6, с. 69]. У такий спосіб правові дефініції є елементом системи як соціальних явищ в цілому, так і правових зокрема, своєрідною ланкою у забезпеченні цілісності зазначених систем, взаємозв'язку між ними тощо. З цього також випливає, що правові дефініції, як один із найважливіших елементів такого соціонормативного феномену, як право, обумовлюються чинниками суспільного розвитку, тобто тими соціальними фактами, які формують об'єктивну необхідність їх виникнення та формулювання. При цьому зазначені соціальні факти, які перебувають у різних сферах і галузях суспільного життя та виконують роль чинників детермінації процесу формування дефінітивного апарату права, суб'єктивно осмислюються за рахунок свідомо-вольової діяльності людини, спрямованої на з'ясування відповідних суспільних потреб, пов'язаних з ефективністю правового регулювання. Наприклад, ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII стало наслідком стрімкого технологічного та інноваційного розвитку у сфері електроніки та кібернетики, що призвело до інтенсивного нарощення процесів

інформатизації усіх сфер народного господарства, а також переміщення значної частини економіки у глобальне середовище мережі Інтернет. При цьому підготовка цього акта, визначення у ньому важливих понять, пов'язаних з електронною комерцією, відображають свідомо-вольову діяльність конкретних суб'єктів права.

З огляду на зазначене вважаємо, що формування дефінітивного апарату права можна вважати складовою частиною більш загального процесу правоутворення, зміст якого пов'язаний з тими соціальними чинниками та закономірностями, що впливають на розвиток правового регулювання в цілому, тобто на процес виникнення, зміни, скасування норм права, а також їх реалізації у вчинках, поведінці та діяльності суб'єктів права. Незважаючи на різноманітність доктринальних підходів до розуміння змісту поняття «правоутворення» (наприклад, матеріальний, процесуальний, комунікативний, інструментальний, історичний тощо), очевидним слід визнати, що правоутворення – це особливий процес, який має соціальний вимір, оскільки відбувається в суспільстві під впливом різноманітних соціальних чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. При цьому вказані соціальні чинники (факти, обставини) в тій чи іншій мірі визначають особливості становлення, функціонування та розвитку широкого кола елементів правової системи і так чи інакше пов'язані зі специфікою соціонормативної природи права як соціального регулятора [7, с. 176-217].

Втім, незважаючи на те, що фактори правоутворення в цілому та чинники формування дефінітивного апарату права засновуються на єдиних засадах відповідних умов життєдіяльності суспільства, все ж, на нашу думку, їх не доцільно повністю ототожнювати, оскільки правові дефініції розкривають найважливіші ознаки або зміст правового чи важливого соціального явища насамперед в межах правової науки та професійного юридичного дискурсу, у зв'язку з чим чинники їх формування пов'язані насамперед з процесом наукового осмислення і пізнання явищ та відносин правової дійсності. При цьому фактори правоутворення в цілому, як слушно зазначає Т. Дідич, «породжують та визначають зміст об'єктивної необхідності зміни правової регламентації суспільних відносин, детермінують утворення права, визначають його зміст, процес здійснення, результативність, а також зміст і характер правотворчих актів» [7, с. 235].

Відтак, чинники детермінації процесу формування дефінітивного апарату права ґрунтуються на тому, що: 1) по-перше, за допомогою правових дефініцій пізнається певне коло об'єктивних закономірностей суспільного життя; 2) по-друге, правові дефініції надають можливість оцінити соціально значущі явища з точки зору їх правової форми, в якій вони виявляються або якою вони опосередковуються; 3) по-третє, правові дефініції узагальнено відображають зміст певного соціально значущого явища, яке вимагає правового унормування; 4) по-четверте, правові дефініції виступають основою для здійснення наукового пошуку шляхів вирішення відповідних правових проблем. При цьому слід звернути увагу, що у юридичній літературі питання чинників детермінації формування дефінітивного апарату права, на жаль, не отримали свого належного доктринального осмислення, у той час як, наприклад, дослідженню відповідних факторів правоутворення в цілому вітчизняними та зарубіжними вченими приділяється значно більше уваги.

Зокрема, на думку деяких українських вчених, основними чинниками, які впливали та продовжують впливати на процес формування змісту права, є природа людини та різноманітні суспільні фактори. У зв'язку з цим вони наголошують, що «процес творення права відбувався протягом тисячоліть еволюційно (як свідомо, так і спонтанно), з урахуванням природної сутності людини, через взаємодію, комунікацію, співробітництво, взаємоузгодження поведінки людей шляхом типізації повторюваних відносин у суспільстві і набуття ними нормативного значення» [8, с. 189-191].

О. Петришин та деякі інші вітчизняні вчені вважають, що формування права є складним, багатоаспектним соціальним процесом, обумовленим взаємодією об'єктивних та суб'єктивних чинників, що визначають і забезпечують утворення нових норм права. До таких чинників, на їхню думку, належать, серед іншого, різноманітні відносини між людьми; державні органи; правонаступництво та запозичення норм і інститутів права інших держав; норми звичаїв, моралі та релігії; міжнародне право; правова наука тощо [9, с. 175-178].

Як вважають деякі зарубіжні автори, основними чинниками, що визначають формування права, є: економічні фактори (матеріальні умови життя суспільства); політичні фактори (політична ситуація в країні, характер взаємодії різних соціальних груп, рівень активності політичних партій та рухів тощо); соціальні фактори (особливості охорони та захисту державою інтересів і потреб людини); національні фактори (взаємовідносини, форми співробітництва між націями та народ-

ностями держави); зовнішньополітичні фактори (рівень і характер взаємовідносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права); ідеологічні фактори (ідеї та концепції суспільного, державно-правового розвитку, правосвідомість громадян та суспільства в цілому тощо); організаційно-вольові фактори (правотворча діяльність уповноважених державних органів) [10, с. 540].

Крім цього, у науковій літературі висловлюється також думка про три групи чинників, що детермінують процес правоутворення, а саме:

1) по-перше, це так звані природні чинники або ті, які належать до природного середовища: кліматичні, біологічні, географічні тощо. При цьому вказані чинники впливають на суспільні відносини шляхом детермінації об'єкта правового регулювання або шляхом впливу на зміст нормативних рішень, що приймаються з огляду на ці чинники. Відзначаючи важливість врахування зазначених чинників правоутворення, необхідно враховувати, що всі вони не діють самостійно, а перебувають у тісному взаємозв'язку з відповідними соціальними чинниками;

2) по-друге, серед правоутворюючих чинників особливе місце займають соціально-економічні, політичні та ідеологічні фактори, серед яких відмічають основні економічні структури «певної форми соціальної організації суспільства з їх об'єктивними закономірностями»; взаємодія основних соціальних класів та груп у певному суспільстві, які виникли в ньому на відповідній економічній основі; характер існуючих між цими соціальними групами відносин; пануюча в суспільстві ідеологія;

3) по-третє, це комплекс суб'єктивних чинників правоутворення, в межах дії яких має місце зіткнення та узгодження значної кількості «людських воель» [11, с. 492-493].

Втім, найбільш системно питання факторів правоутворення у сучасній юридичній літературі досліджені українським вченим Т. Дідичем, який класифікує зазначені чинники за шістьма критеріями, вказуючи на те, що наведена ним класифікація не має вичерпного характеру. Так, вчений обґрунтовано вважає, що: 1) по-перше, залежно від сфери життєдіяльності суспільства фактори правоутворення поділяються на політичні, економічні, соціальні, релігійні, екологічні тощо; 2) по-друге, залежно від юридичної сили правотворчих актів фактори правоутворення поділяються на конституційні, законодавчі та підзаконні; 3) по-третє, залежно від часових меж фактори правоутворення можуть бути довготривалими, короткотривалими та надзвичайними; 4) по-четверте, залежно від територіального поширення виділяються внутрішні, які, у свою чергу, включають в себе загальнонаціональні, регіональні, місцеві та локальні чинники, а також зовнішні фактори; 5) по-п'яте, залежно від мети впливу фактори правоутворення поділяються на негативні та позитивні; 6) залежно від змісту фактори правоутворення можуть бути публічними та приватними [7, с. 242-252].

Безумовно, не всі з наведених чинників можна вважати безпосередніми детермінантами формування дефінітивного апарату права, оскільки, як вже попередньо зазначалося, правові дефініції, по суті, є елементами теоретичного пізнання юридично значущих фактів, явищ і процесів об'єктивної дійсності, спрямованого на розкриття їх сутності та відображення основних ознак, відмежування їх від інших складових оточуючої соціальної реальності. Правові дефініції акумулюють у своєму змісті юридично значущу інформацію, яка не є застиглою в межах визначених темпорально-просторових вимірів, а еволюціонує по мірі розвитку відповідних об'єктів соціальної реальності; правові дефініції визначають смисловий контекст, значення та обсяг відповідного поняття, у зв'язку з чим їх формування являє собою складний та, як правило, тривалий процес, який вимагає застосування різноманітних прийомів та способів осягнення змісту тих чи інших об'єктів соціальної дійсності.

Висновки. З огляду на все вищенаведене, можемо зробити наступні висновки:

1) дефінітивний апарат права формується за допомогою низки об'єктивних та суб'єктивних чинників, які, з одного боку, втілюються у природних, соціальних та інших факторах, функціонування яких характеризується наявністю відповідних закономірностей, що визначають конкретні тенденції розвитку юридично значущих явищ, концептів, положень тощо, а з іншого, є проявом свідомої та вольової діяльності певних суб'єктів, які вкладають визначений зміст в ті чи інші правові та юридично значущі поняття і категорії;

2) формування дефінітивного апарату права слід розглядати як складову частину більш загального процесу правоутворення, зміст якого пов'язаний з тими соціальними чинниками та закономірностями, що впливають на розвиток правового регулювання. При цьому чинники формування дефінітивного апарату права умовно можна об'єднати у дві групи: внутрішні та зовнішні. Внутрішні чинники – це ті факти і обставини, які обумовлюються насамперед специфікою та динамікою

розвитку самого права як соціонормативного феномену соціальної дійсності, а зовнішні включають в себе, відповідно, ті явища, які пов'язані з особливостями соціокультурного та природного розвитку суспільства, зокрема, з рівнем прогресу соціогуманітарних наук в цілому, станом функціонування економічних, політичних та інших відносин, зі змістом фактично пануючої у суспільстві та державі ідеології, специфікою взаємозв'язку права та інших соціальних регуляторів тощо.

Список використаних джерел

1. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. Право України. 2014. № 1. С. 50-60.
2. Головина С. Ю. Понятийный аппарат трудового права : монография. Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 1997. 178 с.
3. Вергалец Н. В. Проблематика формирования юридической терминологии. Наука и образование: опыт, проблемы, перспективы развития: Часть II. Наука: опыт, проблемы, перспективы развития: мат-лы IV международ. науч.-практ. конф. (19-21 апреля 2016 г.). Красноярск : Краснояр. гос. аграр. ун-т., 2016. С. 444-446.
4. Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. пр. Львів : ЛьвДУВС, 2011. Вип. 4. С. 33-43.
5. Агеев Н. В. К вопросу о понятийном аппарате теории социального управления. Социальная политика и социология. 2014. Т. 2. № 1 (102). С. 145-152.
6. Плавич В. П. Феномен права на сучасному етапі трансформації суспільства. Правова держава. 2010. Вип. 21. С. 68-79.
7. Дідич Т. О. Правоутворення в Україні: теоретико-правові та практичні аспекти : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 492 с.
8. Загальна теорія права : підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.
9. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. / За ред. М. В. Цвіка та О. В. Петришина. Харків : Право, 2010. 584 с.
10. Теория государства и права : учебник / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев; под ред. А. С. Пиголкина, Ю. А. Дмитриева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт: ИД Юрайт, 2010. 744 с.
11. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права : учеб. : в 2 т. Т. 1. Государство. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. 752 с.

References

1. Panov M. Problemy metodologii formuvannia katehorialno-poniatiinoho aparatu yurydychnoi nauky. Pravo Ukrainy. 2014. № 1. S. 50-60.
2. Golovina S. Yu. Ponyatijnyj apparat trudovogo prava : monografiya. – Ekaterinburg : Izd-vo UrGYuA, 1997. 178 s.
3. Vergalec N. V. Problematika formirovaniya yuridicheskoy terminologii. Nauka i obrazovanie: opyt, problemy, perspektivy razvitiya: Chast' II. Nauka: opyt, problemy, perspektivy razvitiya: mat-ly IV mezhdunarod. nauch.-prakt. konf. (19-21 aprelya 2016 g.). Krasnoyarsk : Krasnoyar. gos. agrar. un-t., 2016. S. 444-446.
4. Lukianova H. Yu. Metodolohichni osnovy doslidzhennia prava u suchasniy yurydychnii nautsi. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav: zb. nauk. pr. Lviv : LvDUVS, 2011. Vyp. 4. S. 33-43.
5. Ageev N. V. K voprosu o ponyatijnom apparate teorii social'nogo upravleniya. Social'naya politika i sociologiya. 2014. T. 2. № 1 (102). S. 145-152.
6. Plavych V. P. Fenomen prava na suchasnomu etapi transformatsii suspilstva. Pravova derzhava. 2010. Vyp. 21. S. 68-79.
7. Didych T. O. Pravoutvorennia v Ukraini: teoretyko-pravovi ta praktychni aspekty : monohrafiia. Kyiv : Vydavnytstvo Lira-K, 2017. 492 s.
8. Zahalna teoriia prava : pidruchnyk / Za zah. red. M. I. Koziubry. Kyiv : Vaite, 2015. 392 s.
9. Zahalna teoriia derzhavy i prava : pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh vyshchych navchalnykh zakladiv / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in. / Za red. M. V. Tsvika ta O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo, 2010. 584 s.
10. Teoriya gosudarstva i prava: uchebnik / A. S. Pigolkin, A. N. Golovistikova, Yu. A. Dmitriev; pod red. A. S. Pigolkina, Yu. A. Dmitrieva. – 2-e izd., pererab. i dop. Moskva : Izdatel'stvo Yurajt: ID Yurajt, 2010. 744 s.
11. Marchenko M. N. Problemy obshchej teorii gosudarstva i prava : ucheb. : v 2 t. T. 1. Gosudarstvo. 2-e izd., pererab. i dop. Moskva : TK Velbi, Izd-vo Prospekt, 2008. 752 s.

Хоменко О. В. Дефінітивний апарат права: деякі аспекти формування

Стаття присвячена огляду проблематики формування дефінітивного апарату права. Наголошується, що формування дефінітивного апарату права відбувається у стійкому взаємозв'язку права з відповідними параметрами багатоманітної соціальної дійсності. Робиться висновок, що чинники формування дефінітивного апарату права умовно можна об'єднати у дві групи: внутрішні, що обумовлюються насамперед специфікою та динамікою розвитку са-

мого права як соціонормативного феномену соціальної дійсності, та зовнішні, які включають в себе, відповідно, ті явища і процеси, що пов'язані з особливостями соціокультурного та природного розвитку суспільства.

Ключові слова: правові дефініції, дефінітивний апарат права, право, правоутворення, правові поняття, методологія, юридична наука.

Khomenko O. V. The definitive apparatus of law: some aspects of formation

The article is devoted to the review of the problems of formation of the definitive apparatus of law, that is, systems of definitions of categories and concepts of jurisprudence, through which the latter acquire specific meaning within the framework of legal theory or practice. In other words, the definitive apparatus of law is a necessary tool or means of knowing and understanding the relevant legal concepts and categories, and ensuring their certainty. The process of forming legal definitions implies the need to use a variety of methodological techniques, search for relevant information, hypotheses, theories and more. The definitive apparatus of law evolves in connection with a change in both law itself and a number of factors that to some extent influence the process of formation of concepts and their definitions in the legal system.

In this regard, the determinants of the formation of the definitive apparatus of law should be sought primarily in those phenomena and processes that directly affect one or another of the content of legal concepts and categories and which are linked, on the one hand, to their more or less static within specific temporal and spatial dimensions, and, on the other, to their substantive diversity, which can manifest even at the level of the most important legal concepts (for example, state, law, legal responsibility etc.).

In particular, it should be noted that technological progress has contributed to the emergence of new concepts and definitions that have already become widely used in the system of legislation of modern democratic states (for example, electronic document, electronic digital signature, electronic ticket, electronic settlement document, etc.). Similarly, the development of other spheres and branches of public life, in particular, medicine, business relations, education, etc., necessitates the development of legal definitions of relevant concepts and their consolidation in the legislation in order to ensure more effective legal regulation of social relations. In addition, one cannot ignore the subjective aspect in formulating certain legal definitions, the basis of which is the originality of the outlook of every person, including every scientist. After all, the content of certain concepts and categories, expressed in their definitions, is differently perceived and defined by the relevant subjects, which is determined primarily by their individual characteristics, which include, in particular, personal beliefs, ideals, values, etc. In this regard, we can say that the formation of a definitive apparatus of law is determined simultaneously by a number of objective and subjective factors that determine its specificity and ways and prospects for further development.

Therefore, the formation of a definitive apparatus of law should be seen as an integral part of a more general law-formation process, the content of which is linked to those social factors and patterns that affect the development of legal regulation. In this case, the factors of formation of the definitive apparatus of law can be conditionally combined into two groups: internal and external. Internal factors are those facts and circumstances that are determined primarily by the specificity and dynamics of the development of law itself as a socio-normative phenomenon of social reality, and external include those phenomena that are related to the peculiarities of socio-cultural and natural development of society, in particular, with the level of progress of socio-humanities in general, with conditions of functioning of economic, political and other relations, with the content actually prevailing in society and the state ideology, with the specific relationship of law and other social regulators, etc.

Keywords: law definitions, the definitive apparatus of law, law, law-formation, law concepts, methodology, law science.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-43